

ПОВОДОМ 400 ГОДИНА МАНАСТИРА ПИВА

Ријетка је и прошлост и садашњост било којег манастира као што су Манастира Пиве. Подигнут је прије 400 година (1586—1986) изнад извора рјечице Сињца, по много чему чувеног и прелијепог Пивског ока, у питомој и шумовитој удолини коју окружују висока и карактеристична по много чему пивска брда, на која се са јужне стране ослања Дурмитор, тај љепотан међу љепотанима. Сматра се да је то најљепше мјесто у читавом региону Пиве. Данас је на томе мјесту језеро, али Манастир сељењем није изгубио већ напротив добио, јер је сада вишеструко осигуран.

Прошлост Манастира је била веома бурна, тешка али и славна. Историја његова је у исто вријеме и историја Пиве, од његовог подизања па скоро све до савремених дана. Поред осталог, Манастир је више пута паљен, али су његово име и улога увијек били присутни у народу не само пивскога краја него и много шире. Манастир је због спаљивања, неподесне подлоге тла на коме се налазио и зуба времена крпљен да се не сруши. Али захваљујући држави, знању и умјешности стручњака који су на томе радили, не само што није страдао већ је доживио оно што у нас није доживио до сада ниједан културноисторијски споменик те врсте: да буде пренесен на другу локацију и реконструисан — у цјелини онакав какав је био са својих 1260 m² фресака. Његово цјелокупно измјештање по много чему је јединствен културни догађај Манастир Пива је данас гранитна тврђава и велики културноисторијски споменик минулих времена, али исто тако и споменик савремене епохе и њених моћи. У томе и јесте својеврсно јединство његове историје и савременога градитељства и умјетничког и научног стваралаштва.

О Манастиру Пиви, његовој историјско-културној улози у прошлости Пиве, Дурмиторскога краја и шире, као и његовој умјетничкој вриједности, богатој ризници и најбогатијој манастирској библиотеци у Црној Гори — мало је писано све до скоријег

времена. Али његово измјештање је привукло пажњу историчара умјетности, па су настали значајни радови о умјетничким вриједностима Манастира и његове ризнице. Такви су радови Бојане Радојковић и Анике Сковран.

Драгоцјене податке о Манастиру и његовим знаменитостима први је објавио у цетињској „Просвјети“ 1890. године Филип Радичевић. Оно што је посебно драгоцјено у овом раду јесте попис крстова, кадионица, икона, јеванђеља, србуља (48), докумената, чаша и другог, мада аутор наглашава да то није детаљан попис свих манастирских драгоцјености. Захваљујући овом попису, донекле се може установити које су све драгоцјености тада налазиле у Манастиру, које 1925. у Љетопису Манастира Пиве Никифора Симоновића, које приликом пописа Ризнице који су 1960. урадиле Бојана Радојковић, Загорка Јанц и Рајка Иванишевић-Вујошевић, које приликом његова измјештања 1969, а које данас. Очекивати је да ће све то неки марљиви истраживач упоредити и установити шта је до данас сачувано од драгоцјености Манастира.

Прије пописа Филипа Радичевића из манастирске библиотеке је по наређењу књаза Николе пренесено у Цетиње 1885. године више драгоцјених рукописних књига. Према подацима Божа Ђ. Михаиловића, које је објавио у књизи „Манастир Пива“ (1966), у Цетињском Манастиру су се налазила 34 примјерка рукописних књига из Манастира Пиве. Свакако то није све што је отуда понесено 1885. године у Цетиње. А књига из Манастира Пиве било је и у Сарајеву, Београду, Софији и Бечу, а можда и у другим европским центрима. Оне представљају велике драгоцјености, поготову оне из старијег времена, на којима се налазе и важни историјски записи.

Ф. Радичевић је у цетињској „Просвјети“ објавио неколика чланка о Манастиру Пиви. Сви су они веома драгоцјени, јер данас представљају једини доказ за неке предмете да су се налазили у том Манастиру.

Нешто мање података о Манастиру дао је Јошо Иванишевић, такође у цетињској „Просвјети“. Љуба Стојановић је објавио неколико фрагментарних натписа и записа из Манастира и његове Ризнице. У међуратном периоду значајне радове о Манастиру су дали Перо Слијепчевић и Божо Ђ. Михаиловић. Веома значајан извор за Манастир, а посебно за његову Ризницу и Библиотеку, јесте Љетопис Манастира који је 1924. године почео да води игуман Никифор Симоновић Морачанин. Б. Михаиловић је и у послјератном периоду објавио веома значајан рад (са више транскрибованих докумената) о Манастиру. Веома успјешну студију о Манастиру дао је Обрен Благојевић у склопу монографије „Пива“.¹

¹ Наводимо важније радове које смо користили: Филип Радичевић, Пивски Манастир и његове знаменитости, Просвјета, година II, св. IV и V, април и мај, Цетиње 1890, стр. 111—118; Исти, Успенска икона (цинкорез) Пивског Манастира, Просвјета св. VI, 15. јун, 1889, стр. 189—190; Исти, Рукописна

И поред овако бројних и веома значајних радова, ми још немамо једне свеобухватне студије о Манастиру Пиви, која би обухватала његов историјат, историјско-културну улогу, умјетничку вриједност и веома богату Ризницу и Библиотеку.

У Манастиру Пиви изнад Красних врата налази се натпис који у транскрипцији Божа Ђ. Михаиловића гласи:

„Вољом оца и помоћу Сина и савршењем Светога Духа, основа се овај храм Успења пречисте владичице наше Богородице и приснодјеве Марије године од створења свијета 7081 (од рођења Христова 1573) трудом и подвигом и новцем свеосвећеног митрополита херцеговачког, господина Саватија — доцније је био патријарх пећки и свих Срба. И сврши се ова црква године 7094 (1586). А кад се сврши овај храм, тада њему изненада наступи смрт и општи дуг плати владици Хирсту; почину у Господу у манастиру Божцу (Убожцу); вјечан му спомен. — Кад је потом прошло 19 година, би строитељ (уређивач) овога мјеста игуман, господин Симеон, јеромонах, с богољубазним иноцима. Постарасмо се трудољубазно живописати ову цркву. Тада је пећки престо држао свети и блажени општи отац наш патријарх, господин Јован, а митрополит је (херцеговачки) био господин Леонтије. Ви, браћо, који будете (долазили) послије нас помените нас који смо се трудили о овом писању (фреско-сликању), ради љубави великога цара Христа. Сведицу и преблагом Богу слава и величина, који даје да се сврши свако добро дјело, које се у име његово почиње; њему слава и држава и вјеке вјекова, амин. Поче се писати овај храм године 7112 од створења свијета (од рођења Христа 1604) а сврши се године 7113, а од рођ. Христова 1605, Сунчев круг 1, Месечев 7, Индикт 3, епакта 6, златни број број 10, темељије (основаније) 20, поче се писати 19 јуна, а сврши се мјесеца августа 1 дан, друге године. Те године и крст сврши се“.

читуља Привског Манастира, Просвјета св. XII, 1895, стр. 626—628; Јошо Ф. Иванишевић, Пивски Манастир, Просвјета, 6. I, св. IV и V, април и мај, Цетиње, 15. мај 1889, стр. 128—130; Љубомир Стојановић, Стари српски записи и натписи, књ. I, Београд 1902. Фототипско издање, Београд 1982; Андрија Јовановић, Пивски манастир, Зетски гласник 1933, бр. 44, 47, 50; Перо Слијелчевић, Пивски Манастир, Сарајево 1934, Светозар Томић, Пива и Пивљани, Насеља и порекло становништва, САНУ, књ. 31, Београд 1949; Бојана Радојковић, Ризница Пивског Манастира, Старице Црне Горе, Годишњак Завода за заштиту споменика културе СР Црне Горе I, Цетиње 1963, стр. 49—66; Божо Ђ. Михаиловић, Манастир Пива, Цетиње 1966; Владимир Р. Петковић, Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа, САНУ, Београд 1950, стр. 254; Обрен Благојевић, Пива, САНУ, Београд 1971, стр. 501—521; Аника Скорван, Умјетничко благо Манастира Пиве, Цетиње — Београд 1980; Никифор Симоновић, Љетопис Манастира Пиве (препис се налази у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Цетињу); нијесмо имали у рукама оригинал Љетописа, јер се поодавно налази на коришћењу ван Манастира; Марија Марковић и Ђорђина Стојановић-Габричевић, Конзервација металних предмета из ризнице Пивског Манастира, Старице Црне Горе VI, Цетиње 1978, стр. 177—186.

Захваљујући овом натпису, зна се да је Манастир почео да се гради 1573, а да је завршен 1586. године. Њега је подигао ондашњи херцеговачки митрополит, а каснији српски патријарх Саватије. Према тим подацима, 18 година по завршетку зидања Манастир је живописан током двије године (1604 и 1605), а фреске на припрати рађене су неколике године касније (1626), што се такође сазнаје из натписа у Манастиру. Тако да је овај натпис веома карактеристичан и као историјски извор и за градњу Манастира и за његов живопис.

Према подацима које је објавио Божо Ђ. Михаиловић, на мјесту новог Манастира постојао је стари манастир, коме је Саватије као јерођакон Пећке патријаршије поклонио 1568. године књигу Триод, на којој је записано да је тада старом Манастиру поклонио још и Јеванђеље, Псалтир, Псалтир Црнојевића, Минеј за април и друго. Има и других података који говоре да је и на овоме мјесту и раније постојао манастир. А шта је било са овим манастиром — о томе нема историјских података.

О постанку Манастира Пиве у народу постоје неколике верзије, али је његов оснивач без сумње митрополит Саватије, каснији патријарх. Нема, међутим, историјских извора о томе ко је за то добио дозволу од турских власти, ко је новчано помагао градњу и ко су били ктитори Манастира. О томе су се током дугог времена у народу у Пиви изграђивале разне верзије предања. Полазећи од онога што су и други о овоме казали, сматрамо да је највероватније да је оснивач Манастира митрополит Саватије имао блиског рођака у великом везиру Мехмед-паши Соколовићу, родом из Пиве од породице Гаговића. Можда ће се у цариградским архивима наћи кључ за дефинитивно рјешење и ове дилеме о сродству митрополита Саватија са турским великим везиром Мехмед-пашом Соколовићем и о пашиној евентуалној улози у градњи Манастира.

Од оснивања па скоро све до измјештања на нову локацију, Манастир Пива је пролазио кроз различите историјске фазе. Народ Пиве је чувао Манастир и увијек га помагао у невољама (а њих је било често). Поклањана су му имања, новац, књиге, иконе, крстови, кандила, црквена одјећа и друго — не само од стране Пивљана већ и од сусједних племена, других крајева, руских високих личности, па и самих руских императора. Поклоне је добијао и од неких угледних турских породица из Херцеговине.

Послије паљења Манастира Милешеве (1782), Манастир Пива је поред херцеговачке митрополије са сједиштем у Манастиру Тврдошу, у близини Требиња, постао сједиште друге херцеговачке митрополије и то остао све до 1879. године, када је Пива дефинитивно ушла у састав Црне Горе, а Манастир под јурисдикцију Цетињске митрополије.

Манастир Пива је располагао непроцењивим драгоценостима (иконама, крстовима, кандилима, књигама, документима, свештеном одјећом и другим), али је доста тога већ пропало. Поуздано

се зна да је три пута горио (1782, 1798, 1876) и више пута је прекриван. Манастирска имовина је више пута плијењена и пљачкана од стране Турака. Од пљачке није презала ни понека хајдучка чета или појединци, који су узимали поједине његове предмете ради препродаје, стварања приватних збирки или давања на поклон (чак и црногорском књазу!). Понеке су фреске и иконе плаћале данак и вјерској нетрпељивости, па су Турци неке оштетили — као оне на Красним вратима и на иконастасу.

Послије укидања Пећке патријаршије (1766), и Манастир Пива се нашао у веома тешкој ситуацији. Тада је на његово чело дошао (помиње се као настојатељ 1788) знаменити јеромонах Арсеније Гаговић, који га је обновио и спасио од пропасти. Он се енергично заузимао код турских власти — од Босне до Цариграда — да му обезбиједи правну и другу сигурност. Гаговић је ускоро постао водећа личност не само у Манастиру већ и у Пиви, Дурмиторском крају, Херцеговини, па и шире. Као настојатељ Манастира путовао је у Русију (1803 и 1813) ради политичких и црквених послова. Живо се залагао за набавку књига и отварање школе. На почетку прошлог вијека Гаговић је радио на повезивању ослободилачких покрета у Црној Гори, Херцеговини, Босни, Србији и Дурмиторском крају. Манастир Пива постао је тада центар окупљања дурмиторских и околних народних првака ангажованих у ослободилачкој борби. Гаговић је био у контакту и са митрополитом Петром I и Карађорђем, због чега је изазвао турски гњев, па је зато затворен и окован. На заузимање Русије ослобођен је затвора, али су му, по свој прилици, Турци ипак дошли главе (1817).

Манастир Пива је био не само центар ослободилачког покрета у Пивском крају, па и шире, већ и културно-просвјетни центар за један много шири простор. То му даје изузетан значај. У њему је, са прекидима, у XVII и XVIII вијеку била и школа. У њему се у прошлости и иначе учило писмености. Углед Манастира и његових настојатеља у народу и православној цркви био је велики. Томе су доприносиле и посјете српских патријарха Калиника I (1696), Мојсеја (1714), Арсенија IV (1727 и 1734) и Јоаникија (1742).

Данас је Манастир Пива — по својим фрескама, натписима, ризницом, библиотеком, записима на књигама и другим — својеврсни свједок минулих времена, а његово измјештање на нову локацију споменик је савремене епохе знања и градитељства.

Поводом 400. годишњице Манастира Пиве, Историјски институт СР Црне Горе, Републички завод за заштиту споменика културе Црне Горе, Културно-просвјетна заједница Црне Горе и Скупштина општине Плужине раде на организацији научног скупа под називом 400 година Манастира Пива, који ће се одржати идуће године у Плужинама. Организатори и Припремни одбор очекују да ће тај скуп дати низ нових сазнања о улози Манастира у прошлости и садашњости и о његовим културно-историјским вриједностима.

Јован. Р. Бојовић